

Kevad Hiiumaa randades minevikus

Manivald Kuik

20. aprill 2004 Hiiumaa

Mineviku Hiiumaa randades käis kevadel vilgas tegevus, sest ranna talvesadamates talvitus arvukalt hiidlaste purjelaevu. Neid oli Orjaku sadamas, Suursadammas, Heltermaa sadamas jne. Kogu see laevastik vajas aga kevadel, enne navigatsiooni algust suuremal või vähemal määral remonti, sest mis liigub - see ka kulub. Juba jaanuari lõpul, veebruari algul hakkasid hobused regedega metsamaterjalidega sadamatesse ja laevaehitusplatsidele saabuma. Tuli kiirustada, et talvelumega ja taliteedega jõuaks materjal kohale. Toodi palke, planke, kõveraid kaarepuid ja siledaid-viledaid taaklusepuid (mastipuid, poome, kahvleid jne). Kui ilmastik vähegi lubas, alustati töödega veebruarikuus ja märtsi alguses (olenes töö mahukusest).

Laevadel vahetati välja kere välis-, sise- ja tekiplanke. Samuti vahetati välja taglase osimaste, tengi, poome, kahvleid, pükspriite, purjesid, valle, plokke jne. Tööpõld oli lai. Tark vanasõna ütleb: ennetada vigu on alati parem, kui vigu likvideerida, ja enne lõpeb põrgus tuli, kui purjelaevas töö. Mere asi! Kontrolliti plankude naadivaheid ja triiviti, pigistati triivitud naate ning tõrvati ja värviti laevakere. Kõik see töö toimus käsitsi ja võttis kaua aega. Isegi laevaplanke ja laudu saagiti käsitsi.

Meie sajandil hakati laevaplanke juba saekaatris saagima. Oli isegi teisaldatavaid saekaatreid ja neid monteriti sadamatesse ja laevaehitusplatsidele.

Hiiumaal tegutsesid liikuvate saekaatritega Emmaste valla Harju küla noormehed, vennad Vahtrad. Esiisad aga pidid kõik vajalikud plangud-lauad käsitsi pika spetsiaalse pikipuu-saega saagima. See oli füüsiliselt raske ja aeganõudev töö. Selleks asetati saepakk üles kõrgele spetsiaalsetele saepukkidele, üks mees, kes saagi alla tõmbas, oli all, ja teine üleval kaksiraksi palgi peal ning lükkas saagi alla ja niiviisi saagiti päevast päeva. Et saada vajalik hulk laudu ja planke, pidi mitu meeskonda iga päev pidevalt saagima. Töömeesteks olid nii laevameeskonnaliikmed kui ka laevaehitajad.

Laevaehitus ja -remont nõuab täpsust

Kuna laevaehitus ja -remont on küllaltki täpne ja omapärane töö, siis töötasid ainult oma ala hästi tundvad mehed ning neid laevameistreid ja töömehi oli Hiiumaal küllaga. Kui oma saarelt ei leidunud sobivaid töömehi, siis toodi neid Saaremaalt. Eriti suurt täpsust vajas laevamastide tegemine. Selleks olid aga igas rannas spetsiaalsed väljaõppinud meistrimehed, kellele seda tööd jätkus küllaga. Kaugemalt pärit mehed elasid ligidail olevais rannakülades. Osa elas ka laevas. Talvesadamais oli rohkesti neid pruuniks põlenud näoga meremehi, sest kevadpäike ja tuul tegid oma töö. Veebruari-märtsikuu oli sadamais väga kiire. Kui talv pikenes, oli ka aprill üks tõsiselt tõine kuu.

Elu rannas oli kevadeti väga vilgas. Undasid saekaatrid, tossasid aurutatlad, sagisid mehed edasi-tagasi. Kõigil oli kiire. Taheti ju valdav osa töid valmis saada jää pealt. Mõnikord, kui kevad oli eriti soe ja päikesepaisteline, sulas jää juba aprilli algul ja siis tuli töid teha parvelt ning paadist. See aga oli tülikam ja aeganõudvam.

Haruldane polnud kevadeti ka töömeeste „kümblemine” külmas merevees, sest kevadel muutub jää meres rabedaks, näha on ilus jää, aga peale astudes puruneb jalge all ning oledki põmm läbi jää, ja hüüa karauuli!

Hommikul enne kukke ja koitu oli sepipajast kuulda kõlisevaid sepahaamrilööke. Igas sadamas oli alati üks või kaks seppa. Sepp oli alati esimene, kes alustas tööd. Kella kaheksa paiku kogunes kogu ehitusmeeste seltskond sepapaja manu, kust saadi teavet päevatöö kohta. Igas talvesadammas oli üks või kaks laevaehitusmeistrit, kes olid üldtöödejuhid, kuigi iga laeva kapten oli oma laeva töödejuht. Laevade remont ja ehitus on niivõrd tähtis ja täpne töö, et seda peab koordineerima suurte kogemustega laevaehitusmeister. Meri jukerdamist ei salli... Ei saa ka ükski puukerega alus läbi sepa abita. Laevaehitussepp oli oma ala suur spetsialist. Tal tuli kohapeal lahendada sageli väga keerukaid ülesandeid. Kõike, neid piike, polte ja muid sepiseid ei olnud kusagilt osta, vaid sepp pidi neid kohapeal tegema ja nende hulk oli tonnides. Sepal oli ka sepasell, kes tõmbas lõõtsa

ja löi suure haamriga tulisele rauale pihta, sepp aga oma väikesega käis ees ja näitas, kuhu lüüa. Tol ajal toimus rauatöö ainult sepatööna, keevitus polnud veel arenenud. Väga mahukas on laevaehituse juures kirvetöö, tahuda tuleb kõik laevale vajalikud kaarepuud, tekitalad, kiilud jpm.

Purjelaevade remont

Hiljem hakati purjelaevu varustama mootoritega. Ka mootorid võeti üksipulgi lahti, puhastati ja vahetati kulunud detailid uute vastu välja. Tol ajal oli igat marki ja sorti tagavaraosi piisavalt saada. Kui kohapeal polnud, telliti detaile ka välismaalt ja need saadi kätte väga kiiresti, selle eest hoolitses firma.

Purjelaevade vallide, sootide, nõorvallide ja purjede parandamiseks ning uute õblemiseks olid jällegi spetsiaalsed seilmaakrid ehk maakeeli purjeõmblejad.

Seilmaakri ametikoht oli vaid suurtes parklaevades, kus purjesid oli palju, väiksematel alustel oli see laevameeskonna töö.

Kevadel viidi talvesadamates läbi ka laeva põhja alt puhastamine "habemest", s.t. vesikasvudest ja seda tööd nimetati laeva kiilaalimiseks - laev tõmmati talide ja plokkidega niivõrd kreeni, et kiil oli väljas. Jää pealt oli seda hõlbus teha. Kui laev oli külili vees, siis kraabiti "habe" maha, värviti mürk värviga üle ja lasti vette ning võeti ette teine külg. Peale "habemeajamise" viidi läbi ka plankudevahede kanapaditamine (triivimine) ja naatide pigistamine. Vanadel puukerega laevadel oli see üks valusamaid kohti, sest vanad männipuust plangud vettisid, tursusid ja naadivahed tühjenesid triivvärgist, ning laev lekkis, lasi vett sisse. See oli väga ohtlik laeva edasisele elule. Pärast kiilaalimist asi aga paranes. Peale "habemeajamist" oli laev hoopis noorem ja tal oli kohe kiirem edasiminekuks, sest 10 cm pikkune "habe" takistab tublisti laeva edasiminekuks.

Laevade taglastamine

Kui mered olid jääkattest enam-vähem vabanenud, alustati kibekiiresti laevade taglastamist ja kogu see töö võttis ikka nädal aega kenasti ära. See oli juba laevameeskonna töö. Kõigepealt võeti taglase detailid „talveunest" üles, seati tekil korda ja alustati plokkide kohalepanekuga mastitoppi, kahvlitele ja sootidele, siis võeti ette plokkide seilide vallid, no neid on ühes purjelaevas ikka üksjagu, igal oma nimi ja oma kindel koht plokis ja naagelpingis. Võõrmasti plaguliini peab viima tenga otsa ja tõmbama selle sealt plokist läbi. See on alati olnud junga või tekipoisi eksamitöö. Kõige viimasena kinnitatakse kohale seilid. Kui kõik oli okei, siis heisati seilid, hiivati ankur ja purjetati sadamast välja ning alustati uut navigatsiooni.

Kevad rannas oli toona sadamais üks põnevamaid ja elamusrikkamaid aegu tolleaegsete meremeeste elus.

Tänaseks on see kõik ajalugu, mis vast iial ei kordu.

Peale purjelaeva meeste askeldasid Hiiumaa randades ka kalurid, kes korrastasid oma püüniseid, ujuvvahendeid, lautreid, võrkaedu ja võrgumaju, vedasid randa mõrdu ja mõrravaiu ning palju-palju muud kraami, sest algas uus elu - meie elu...